

## SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów .....	XI
Wykaz podstawowej literatury .....	XV
Przedmowa .....	XVII

### CZĘŚĆ I. Prawo jako przedmiot nauk prawnych

<b>Rozdział I. Podstawowe koncepcje prawa</b> .....	3
§ 1. Koncepcje prawnonaturalne .....	5
§ 2. Pozytywizm prawniczy i jego ewolucja .....	8
§ 3. Prawo jako fakt. Realizm prawny .....	11
§ 4. Koncepcje hermeneutyczne, argumentacyjne i komunikacyjne .....	13
<b>Rozdział II. Wieloznaczność terminu „prawo”</b> .....	16
§ 5. Prawo w znaczeniu prawniczym .....	16
§ 6. Podstawowe cechy prawa .....	17
§ 7. Różne sposoby użycia terminu „prawo” .....	19
<b>Rozdział III. Prawo jako przedmiot badań naukowych</b> .....	22
§ 8. Podstawowe problemy nauk prawnych .....	22
I. Nauki dogmatyczne .....	24
II. Nauki ogólnoteoretyczne – filozofia prawa, teoria prawa, jurisprudencja .....	24
III. Nauki historyczne .....	25
IV. Nauki empiryczne .....	26
§ 9. Naukowość prawoznawstwa. Status wstępu do prawoznawstwa .....	27
§ 10. Metody badawcze w prawoznawstwie .....	29
<b>Rozdział IV. Prawo a inne regulatory zachowań</b> .....	31
§ 11. Prawo i wartości .....	31
§ 12. Wielość systemów normatywnych .....	33
§ 13. Systemy normatywne inne niż prawo .....	34
I. Normy moralne .....	34
II. Normy religijne .....	35
III. Normy obyczaju .....	36
IV. Normy organizacji społecznych i politycznych .....	36

§ 14. Normy moralne a normy prawne – podstawowe różnice .....	37
§ 15. Relacje treściowe i funkcjonalne między prawem a moralnością .....	39
I. Związki treściowe (związki przedmiotowe) .....	39
II. Związki funkcjonalne .....	42
§ 16. Moralność, religia i obyczaje a obowiązywanie prawa .....	43
§ 17. Kultura prawna .....	44
§ 18. Etyka zawodów prawniczych .....	46
<b>Rozdział V. Sprawiedliwość jako podstawowa wartość prawa .....</b>	<b>48</b>
§ 19. Idea sprawiedliwości i jej interpretacje .....	48
§ 20. Idea sprawiedliwości w procesie stanowienia i stosowania prawa .....	52
§ 21. Koncepcja sprawiedliwości społecznej .....	55
§ 22. Równość w prawie i wobec prawa .....	56
<b>Rozdział VI. Prawo jako zjawisko polityczne .....</b>	<b>58</b>
§ 23. Polityczny charakter prawa .....	58
§ 24. Określenie państwa .....	59
§ 25. Prawo w procesie sprawowania władzy. Związki prawa i państwa .....	64
§ 26. Instrumentalny charakter prawa .....	66
§ 27. Współczesna krytyka państwa i jego tradycyjnej roli .....	67
§ 28. Unia Europejska w procesie sprawowania władzy .....	68
§ 29. Idea rządów prawa .....	69
§ 30. Demokratyczne państwo prawne .....	71
§ 31. Gwarancje państwa prawnego .....	73
<b>CZĘŚĆ II. Prawo jako system norm</b>	
<b>Rozdział VII. Język prawa .....</b>	<b>77</b>
§ 32. Prawo jako zjawisko językowe .....	77
§ 33. Język prawny i język prawniczy .....	78
§ 34. Rodzaje wypowiedzi .....	82
<b>Rozdział VIII. Norma prawna .....</b>	<b>88</b>
§ 35. Pojęcie normy postępowania .....	88
§ 36. Generalność i abstrakcyjność norm prawnych .....	89
§ 37. Budowa normy prawnej .....	91
§ 38. Hipoteza normy prawnej .....	94
§ 39. Dyspozycja normy prawnej .....	95
I. Czyny i czynności konwencjonalne .....	95
II. Sytuacje wyznaczone przez normy prawne .....	99
1. Obowiązek .....	99
2. Dozwolenie .....	101
3. Wolności prawnie chronione .....	103
4. Uprawnienia .....	103
§ 40. Prawo podmiotowe .....	106
§ 41. Kompetencja .....	108
§ 42. Sankcja. Rodzaje sankcji prawnych .....	112

<b>Rozdział IX. Rodzaje norm i przepisów. Akt normatywny</b> .....	119
§ 43. Przepis prawny. Norma a przepis prawny .....	119
§ 44. Rodzaje norm i przepisów prawnych .....	121
I. Normy prawne: reguły i zasady prawne .....	121
II. Normy bezwzględnie i względnie wiążące .....	123
III. Przepis ogólny i szczególny ( <i>lex generalis</i> i <i>lex specialis</i> ) .....	125
IV. Przepisy odsyłające i przepisy blankietowe .....	126
§ 45. Akt normatywny .....	127
§ 46. Budowa aktu normatywnego .....	128
I. Tytuł aktu normatywnego .....	129
II. Przepisy merytoryczne ogólne i szczegółowe .....	130
III. Przepisy epizodyczne i o zmianie przepisów obowiązujących .....	131
IV. Przepisy przejściowe i dostosowujące .....	132
V. Przepisy końcowe .....	133
VI. Podpis uprawnionego podmiotu .....	135
VII. Załączniki .....	135
§ 47. Ogłaszanie aktów normatywnych. Tekst autentyczny. Tekst jednolity .....	135
<b>Rozdział X. System prawa</b> .....	139
§ 48. Pojęcie i rodzaje systemów. System prawa .....	139
§ 49. Budowa systemu prawnego .....	142
§ 50. Związki między elementami systemu prawa .....	144
§ 51. Zasada niesprzeczności systemu prawa .....	146
§ 52. Usuwanie sprzeczności norm – reguły kolizyjne .....	149
§ 53. Zupełność systemu prawa. Luki w prawie .....	151
§ 54. Zróżnicowanie systemu prawa jako efekt procesu historycznego.	
Gałęzie prawa .....	154
I. Podstawowe gałęzie prawa wewnętrznego .....	157
II. Instytucje prawne .....	160
§ 55. Multicentryczność systemów prawnych .....	161
<b>Rozdział XI. Obowiązanie prawa</b> .....	163
§ 56. Obowiązanie prawa .....	163
§ 57. Sposoby użycia terminu „obowiązanie prawa” .....	164
I. Obowiązanie prawa w ujęciu aksjologicznym .....	165
II. Obowiązanie prawa w ujęciu formalnym (tetycznym) .....	165
III. Realistyczne obowiązanie prawa .....	166
§ 58. Obowiązanie prawa w przestrzeni (obowiązanie terytorialne) .....	168
§ 59. Obowiązanie prawa co do osób .....	170
§ 60. Obowiązanie prawa w czasie .....	171
<b>CZEŚĆ III. Funkcjonowanie prawa</b>	
<b>Rozdział XII. Funkcje prawa. Przestrzeganie prawa</b> .....	179
§ 61. Cele i funkcje prawa .....	180
§ 62. Pojęcie przestrzegania prawa .....	183
§ 63. Formy nieprzestrzegania prawa .....	185

§ 64. Znajomość prawa a jego przestrzeganie .....	188
§ 65. Fikcja powszechnej znajomości prawa .....	189
§ 66. Skuteczność prawa .....	190
<b>Rozdział XIII. Tworzenie prawa .....</b>	<b>193</b>
§ 67. Pojęcie tworzenia prawa .....	193
§ 68. Źródła prawa .....	194
§ 69. Sposoby tworzenia prawa (fakty prawotwórcze) w ich historycznym rozwoju .....	195
I. Stanowienie prawa .....	195
II. Zawieranie umów o charakterze prawotwórczym .....	197
III. Przekształcanie zwyczajów (obyczajów) w prawo .....	198
IV. Prawotwórcze orzecznictwo sądowe .....	200
V. Recepja prawa obcego .....	202
§ 70. Racjonalność ustawodawcy jako postulat .....	202
§ 71. Stanowienie prawa w państwach współczesnych – zasady ogólne .....	204
§ 72. Charakterystyka aktów normatywnych na przykładzie Polski .....	207
§ 73. Akty normatywne prawa powszechnie obowiązującego .....	208
I. Konstytucja RP (ustawa zasadnicza) .....	208
II. Ustawa .....	209
III. Akty normatywne o randze ustawy .....	210
IV. Umowy międzynarodowe i źródła prawa europejskiego .....	211
V. Rozporządzenie .....	213
§ 74. Akty prawa wewnętrznego (interna) .....	214
<b>Rozdział XIV. Stosowanie prawa .....</b>	<b>216</b>
§ 75. Pojęcie stosowania prawa .....	216
§ 76. Ideologie stosowania prawa .....	217
I. Ideologia decyzji związanej .....	217
II. Ideologia decyzji swobodnej .....	218
III. Ideologia decyzji racjonalnej i praworządnej .....	219
§ 77. Typy stosowania prawa .....	219
I. Sądowe stosowanie prawa .....	220
II. Administracyjne stosowanie prawa .....	222
§ 78. Proces stosowania prawa i jego etapy. Dowody i domniemania w prawie .....	223
I. Wstępne ustalenie prawdopodobieństwa pojawienia się faktu .....	224
II. Udowodnienie zaistnienia faktu .....	224
1. Zasady rozłożenia ciężaru dowodu .....	224
2. Rodzaje dowodów dopuszczalnych w postępowaniu .....	225
3. Sposób oceny dowodów przez organ stosujący prawo .....	225
4. Cele postępowania dowodowego .....	226
III. Ustalenie norm obowiązujących .....	229
IV. Subsumcja i podjęcie decyzji .....	230
V. Wykonanie decyzji prawnej .....	231
§ 79. Alternatywne metody rozwiązywania sporów .....	231

<b>Rozdział XV. Wykładnia prawa i rozumowania prawnicze</b> .....	233
§ 80. Pojęcie wykładni prawa .....	233
§ 81. Cele i zakres wykładni .....	234
§ 82. Koncepcja racjonalności ustawodawcy jako założenie interpretacyjne .....	236
§ 83. Podział wykładni ze względu na podmiot jej dokonujący .....	238
I. Wykładnia autentyczna .....	238
II. Wykładnia legalna .....	239
III. Wykładnia operatywna .....	240
1. Wyroki zapadłe w wyniku skargi kasacyjnej .....	241
2. Uchwały w sprawie wniosków o rozstrzygnięcie rozbieżności w wykładni .....	241
3. Rozstrzygnięcia zagadnień prawnych .....	243
4. Skarga nadzwyczajna .....	244
IV. Wykładnia prywatna oraz doktrynalna (naukowa) .....	245
§ 84. Podział wykładni ze względu na sposób jej dokonania .....	245
I. Wykładnia językowa (językowo-logiczna) .....	245
II. Wykładnia systemowa .....	247
III. Wykładnia funkcjonalna i celowościowa (teleologiczna) .....	248
1. Teoria wykładni statycznej .....	249
2. Teoria wykładni dynamicznej (adaptacyjnej) .....	250
3. Teoria wykładni „aktualnego ustawodawcy” .....	250
IV. Wykładnia porównawcza .....	251
V. Dyrektywy preferencji .....	252
§ 85. Podział wykładni ze względu na wynik (zakres) wykładni .....	253
I. Wykładnia literalna (dosłowna, ścisła) .....	253
II. Wykładnia rozszerzająca .....	254
III. Wykładnia zwięzająca .....	254
§ 86. Reguły inferencyjne. Topiki prawnicze .....	256
<b>Rozdział XVI. Stosunki prawne</b> .....	262
§ 87. Pojęcie stosunku prawnego .....	262
§ 88. Powstanie, zmiana i ustanie stosunku prawnego .....	263
§ 89. Podmioty stosunku prawnego .....	265
I. Osoba fizyczna .....	267
II. Osoba prawna .....	269
III. „Ułomne osoby prawne” .....	272
§ 90. Przedmiot i treść stosunku prawnego .....	272
§ 91. Rodzaje stosunków prawnych .....	273
§ 92. Aktualizacja stosunku prawnego .....	275
<b>Rozdział XVII. Odpowiedzialność prawna</b> .....	277
§ 93. Pojęcie i ogólne zasady odpowiedzialności prawnej .....	277
§ 94. Rodzaje odpowiedzialności prawnej .....	279
I. Odpowiedzialność karna .....	279
1. Przesłanki odpowiedzialności karnej osób fizycznych .....	279
II. Odpowiedzialność cywilna .....	281
1. Odpowiedzialność deliktowa .....	282

2. Odpowiedzialność kontraktowa .....	283
3. Odpowiedzialność za szkodę przyjętą w drodze umowy .....	284
4. Szkada wyrządzona przy wykonywaniu władzy publicznej .....	284
III. Odpowiedzialność służbowa .....	285
IV. Odpowiedzialność parlamentarna .....	286
V. Odpowiedzialność konstytucyjna .....	297
<b>Paremie</b> .....	289
<b>Indeks rzeczowy</b> .....	291